

סרט.שיעור

סרטים וערכת פעילות

שבתות וחגים
בפרות

כפרות

תסריט ובימוי קרן חקק | עלילתי | 8 דקות | 2006

תקציר

ליאת, בחורה צעירה שמתנערת מטקס הכפרות ומנסה לחיות חיים בוגרים עצמאיים ומודרניים, מוצאת עצמה בקונפליקט מול אביה שלא מאפשר לה להשתחרר מהמקום שממנו היא באה.

נושאים

- מתח בין עולם מסורתי לעולם מודרני - הקשר בין הריטואל הדתי לבין הפרט.
- מקדש ישראל והזמנים - מהו זמן מקודש? מה משמעות לוח השנה? האם יש כוח סגולי לתאריך?
- יחסים בתוך המשפחה - מי אחראי על העולם הדתי כשהילד גדל?

חומרי הלימוד בחוברת זו מבוססים על הרצאות וסדנאות שערכו אנשי בית הספר "מעלה". הסרטים, אשר נוצרו כסרטי גמר של סטודנטים לטלוויזיה ולקולנוע, מציגים פיסת עולם מחייהם של היוצרים, יהודים וישראלים החיים בעולם המודרני ומנסים לחבר בין העולמות. איכותם הקולנועית והסיפור שהם מספרים הפכו אותם ליצירה אמנותית המשמשת כלי חווייתי להעברת מסרים.

כתיבה: חלי רוזנברג | עריכה: עינת קאפח, רויטל שטרן | עריכה לשונית: עפרה שפטיה

2017

באדיבות

www.maale.co.il | f | 02-6277366

סביר להניח שלו אותו קונפליקט היה קורה סביב הדלקת נרות חנוכה או סביב סעודת פורים הוא היה הרבה פחות דרמטי. במקרה כזה היה צריך להוסיף בסרט אינפורמציה על דמותה של ליאת ועל דמותו של אביה כדי לחדד את הקונפליקט ולהסביר את רצונה בחיים משוחררים ומודרניים ואת בחירתה לעזוב את הבית או את העולם שממנו באה.

ייחודה של הבחירה במנהג הכפרות

מנהג הכפרות שנוי במחלוקת בין הפוסקים בתקופות השונות. היו שפסלו את המנהג משום דרכי האמורי, אחרים סברו שהוא מזכיר קרבנות ועבודה כזו מותרת רק בבית המקדש, והיום יש המתנגדים לו משום צער בעלי חיים. מנהג הכפרות מציג את אורח החיים הדתי באור פרימיטיבי, אך יתרונו בכך שהוא מאוד ויזואלי ומתאים לקולנוע. תמונה אחת מספיקה כדי להבהיר במה דברים אמורים, איך נראה המנהג ואיזה תחושות וקונוטציות הוא מעורר אצל הצופה. הוויזואליות מהווה יתרון כי בדרך כלל הטקסים והמנהגים הדתיים מורכבים ופנימיים וקשה לתת להם אפיון צורני חיצוני.

שם הסרט

האם יש בסיפור הזה כפרה במונח של מחילה או שהשם כפרות נבחר בשל מנהג הכפרות בערב יום הכיפורים? במערכת היחסים המוצגת בסרט מי מכפר ועל מה - הגיבורה ליאת על היחס שלה למסורת או האב על התנהגותו כלפי בתו?

לאורך הסרט אין דיאלוג ישיר בין האב לבת: הוא מתקשר היא לא עונה, הוא מדבר עליה והיא לא שומעת, היא מדברת עליו עם חברתה הוא לא שומע. גם כאשר יש לאב לכאורה דיאלוג עם הבן, ניכר שלמעשה אין דיאלוג. אין כמעט משפטים אלא רק הוראות מצד האב: תעזור, תביא מים, שים פה, תחייג, תביא טלפון וכדומה.

ברגע השיא של הסרט, כשליאת שחוגגת מעין מסיבת עצמאות פרטית לכבוד השנה החדשה, לכבוד הדירה החדשה ולכבוד החיים החדשים שלה, מגיע הישן ומביך אותה. ברגע הזה מתחיל לראשונה הדיאלוג. תשובתה של ליאת, בנוכחות אביה, לשאלה של אחד הנוכחים במסיבה אם מנהג הכפרות עדיין נוהג בימינו היא: "אצלו אין בימינו". האב שומע משפט זה, אך הוא מכוון לכולם והאב אינו מגיב.

מצדו של האב מתקיים דיאלוג ישיר אך לא מילולי עם ליאת ברגע שבו הוא נענה למיה, שותפתה של ליאת, ועושה לה כפרות. הוא משנה את הנוסח ובמקום לומר "ואת תיכנסי" הוא אומר "ואתן תכנסו לחיים". לראשונה הוא מתייחס לסיטואציה שנמצאת לפניו ולא פועל רק על פי הראייה שלו. במעשה זה, יחד עם ליטוף התרנגולת, נוצר רגע של חיבור בין האב לליאת. נראה שבכך שליאת אינה מתנגדת ומאפשרת לו לעשות את הכפרות היא למעשה מאפשרת את המחילה. הדבר מקבל משנה תוקף בעזרת פס

ניתוח תוכן ושפה קולנועית

תוכן

1. הדמויות

ליאת

דמותה של ליאת מתפתחת. ליאת כבר עברה שינוי לפני תחילת הסרט, היא מרדה ועזבה את הבית ואת הדרך הדתית שלו. בסרט אנחנו פוגשים אותה במצבה החדש: בחורה צעירה ומשוחררת שמבקשת לחיות בסגנון מודרני וחילוני. בסיום הסרט היא נאותה להתקרב מעט לאביה. הריכוך והפיוס בסוף יכולים ללמד שאולי לאחר הסרט היא תעבור תהליך נוסף של שינוי ולאחריו תוכל לשלב בין העולמות. נראה שהתהליך שהדמות עוברת הוא בעיקר תהליך של שייכות תרבותית ובדיקת זהות ברמה התרבותית.

האב

האב עובר תהליך מינורי ברובד האישי. דמותו עוצבה באופן מאוד מקובע. לאורך כל הסרט הוא נשאר איתן בעמדתו, לא מוותר על השגרה ועל האמונה שלו ובעיקר לא מתקשר עם הסביבה אלא מכונס בעולמו. בסיום הסרט נוצר לרגע דיאלוג בינו לבין בתו. לא ברור אם השינוי הוא פרי של הבנה חדשה שהגיעה אליה והיא מאפשרת לו סגנון התקשרות חדש עם הסובבים אותו או שמא הזמן המיוחד של ערב יום הכיפורים והסיטואציה המוקצנת שהוא חולל גרמו לו שינוי חד פעמי בהתנהגותו.

2. הקונפליקט הדרמטי

בחירת תזמון הקונפליקט

הבחירה התסריטאית לברר את הקונפליקט בין העולם הישן לעולם החדש כשהתפאורה היא מנהג הכפרות שנהוג לעשותו בערב יום הכיפורים מעצבת באופן ייחודי ומובהק את המתח בין העולמות. בחירה זו מאפשרת בירור של השאלה מהי אמירתה של היוצרת על העולם הישן שמוצג דרך מנהג הכפרות, מה מהות המנהג ומה מהות הכפרה.

הז'אנר והשפה הקולנועית

א. עיצוב עולם ישן מול עיצוב עולם חדש

העולם של הצעירה מעוצב באופן מובהק כעולם ליברלי ומשוחרר. בחורה צעירה ועצמאית, לבושה סרבל משוחרר, גרה בדירת גג עירונית עם שותפה, צובעת לבד את דירתה ועורכת מסיבה על הגג. הסטריאוטיפ של האישה המודרנית המשוחררת שעומדת ברשות עצמה, לא ברשות אביה ולא ברשות בעלה.

העולם המסורתי מקבל בסרט עיצוב לא מחמיא. הבית של האב נראה בית כפרי פשוט, והאב עצמו מצטייר כטיפוס על גבול האוטזים. הוא לא מתקשר עם הסביבה, מרוכז רק ברצונו ובאטימות ממלא את חייו בריטואלים דתיים. מהמשפט: "כל עוד היא לא נשואה היא תעשה את הכפרות אצלי", אפשר ללמוד על מערכת היחסים בין ליאת לאביה. מבחינתו היא עדיין ברשותו בהתאם לתפיסה המסורתית קלאסית. גם ההתעסקות עם התרנגולות כדי לקיים מנהג דתי מעצבת את האב כדמות פרימיטיבית. מול החירות של ליאת אחיה מעוצב כדמות חלשה. הוא לא מדבר בסרט, הוא כנוע וממלא אחר פקודותיו של אביו ללא הבעה עצמאית של אישיותו. רק בסצנת הסיום הוא מעז להמרות את פקודותיו של אביו והוא אינו משתתף בטקס.

עיצוב לא מחמיא לעולם הישן ולמסורת עולה גם מתיאורה של ליאת את מנהג הכפרות בערב יום הכיפורים כטקס פרימיטיבי מגעיל שמגיע עם עסקת חבילה מעיקה: תפילה בבוקר וסעודה מפסקת שנתקעת בגרון. אגב, אותו תיאור נשמע באוזני שותפתה דווקא כדבר רומנטי. מבחינתה מדובר בעיצוב אווירה ותו לו, בעוד שליאת מרגישה תחושת חנק: אבא ושורשים - חיבור שגורם לה סלידה והיא מנסה להשתחרר ממנו. מתוך זה מובן גם יחסה הכללי לבית שממנו באה, לדת ולשורשים. העולם המסורתי מוצג באופן שלילי מול העולם החילוני הליברלי.

ב. פס הקול

לאורך סרט יש שני פסי קול מקבילים שבסופו הם מתאחדים לפס קול אחד שמכיל את שתי התרבויות יחד. פס הקול האחד שייך לעולמו של האב והוא בנוי ממוזיקה מזרחית אוריינטלית ופס הקול השני שייך לעולמה של ליאת והוא בנוי ממוזיקה עכשווית פופולרית. בסצנה האחרונה מתמזגים שני הסגנונות לכדי עיבוד מודרני ללחן עממי של "אדון הסליחות". פס הקול מרמז על הסינתזה שמתחילה לצוץ אצל הגיבורה ליאת בסיום הסרט.

ג. זמן הסרט

התסריט מתמקד ברגע אחד שדומה לבדיקת ביופסיה. רקמה אחת, רגע אחד, שמספרים את כל הסיפור. למרות מיעוט הפרטים על הדמויות קל להשלים את התמונה: איפה

הקול שמשותנה, ובמקום מוזיקה פופולרית נשמעת מוזיקה בסגנון מזרחי - הפתיח לפיוט "חטאנו לפניך". פס הקול המוזיקלי משמש קבלה ומחילה לא מילולית של ליאת גם לאביה, גם למנהג הכפרות וגם לשורשיה הדתיים.

המהפך בסצנה האחרונה מאפשר למעשה לזמן, ליום הכיפורים, לכפר במובן של מחילה וקבלה. מחילה זו לא מורידה בכהוא זה מתחושת המבוכה של ליאת באביה ובטקס הדתי.

3. מבנה הסרט

אקספוזיציה - הצגת האב, דמותו, מקום מגוריו והזמן בלוח השנה, ובמקביל הצגת דמותה של הבת, מקום מגוריה ומעשיה באותה נקודה על ציר הזמן. האב לא מוותר לבתו על מנהג הכפרות, הבת מסרבת בתוקף לערוך את המנהג, וסביב עניין זה נוצר נתק פיזי, תקשורתי ורגשי ביניהם.

התפתחות הסיבוכ והנתק - האב לא מוותר, מבחינתו כל עוד הבת שלו אינה נשואה היא בחזקתו. הבת מקנה לעצמה חירות לעמוד ברשות עצמה ובוחרת לעצב את חייה לפי רצונה לאור העובדה שהיא יצאה מבית הוריה וחיה חיים עצמאיים.

שיא - ערב יום הכיפורים. ליאת חוגגת מסיבת חנוכה בית ושנה חדשה בגג דירתה, ולמסיבה מגיע באופן לא צפוי אביה עם תרנגול כדי לערוך את מנהג הכפרות.

סוף - לראשונה בסרט יש תקשורת ונוצר חיבור בין האב לבתו, כשהיא מסכימה לקבל את מרות האב.

שפה קולנועית

הנרטיב

הסרט הוא סרט עלילתי קצר שמציג רגע אחד של מתח גדול בין עולם מסורתי לעולם מודרני.

הסרט מחדד את הפער בין העולמות הן באשר לדרך שבה כל אחת מהדמויות מתכוננת ליום הכיפורים וכן באשר לתפיסת העולם הרחבה יותר שעומדת מאחורי הבחירה זו בחיי היומיום.

הבמאית נוקט עמדה ברורה באשר ליחס הראוי למסורת ובאשר להרגשת החנק והאטימות כלפי המסורת במהלך הניסיון להשתלב בחיים המודרניים.

פירוט הנושאים והרחבת הדין

מתח בין עולם מסורתי לעולם מודרני

יש בסרט מבוכה של דור צעיר שבוחן את היהדות שקיבל מדור ההורים ובודק מה הקשר בין הריטואל הדתי לבין האינדיבידואל. הבחינה הזו מתרחשת בעקבות מנהג דתי חריג שמחדד את פער בין התרבות העכשווית לבין המנהג הקדום שנראה זר לתרבות ההווה. הבחינה הזו מסמנת ניתוק שיכול להיות בין דורי, בין זמני או בין תרבותי. השאלה היא האם הניתוק נובע מהריטואל או ממשהו עמוק יותר?

האם מסורת וקדמה נועדו לאתגר זו את זו ויש ביניהן למעשה מתח בלתי פתיר? האם הרתיעה ממנהג הכפרות נובעת בכלל מהשלכה של מערכת יחסים קשה עם דמות מורכבת של אב על מנהגים דתיים והיא מבטאת למעשה מתח רגשי שבא לידי ביטוי בהתרחקות מדרכו של האב?

פעמים רבות לבחירה בין העולם המודרני לבין העולם המסורתי יש מחיר של ויתור על המשפחה. עסקת החבילה של הבחירה בעולם המודרני כוללת פעמים רבות נתק מהמשפחה שכתוצאה ממנו החברים הופכים להיות אלטרנטיבה לתא המשפחתי המקורי.

סיום הסרט מותיר מקום לאופטימיות שאפשר להעניק גוון מודרני ואישי לאלמנטים מסורתיים. מרחב עשייה מסוג זה מאפשר סינתזה בין התרבויות ומותיר מקום לחירות ולביטוי אישי במרחב המסורתי הקולקטיבי.

בסרט עולה גם שאלת מעמדה של בחורה שעדיין לא נישאה אך עזבה את בית הוריה והיא כבר אינה ברשות אביה ועדיין אינה ברשות בעלה. האם המסורת מכירה במעמד ביניים כזה של אישה העומדת ברשות עצמה?

מקדש ישראל והזמנים

הסרט מתרחש בתקופת הימים הנוראים. מהו זמן מקודש? מה אומרת העובדה שעיצומו של יום הכיפורים מכפר? מה זה אומר לגבי זמן? האם יש לתאריך כוח סגולי? האם ייתכן שדברים ייעשו מעליהם גם אם לא ניצור משהו בעצמנו רק כי זה טבע הזמן? האם יש אפשרות שהקשר בין ליאת לאביה יסתדר גם ללא מעשה של סליחה ומחילה? שאלה זו

גדלה ליאת, איזה סוג של ילדות הייתה לה, מה היו הקשיים שהתמודדה אתם בבגרותה, למה בחרה בדרך שונה מזו שחונכה לה במשפחה ועוד.

יש בסרט בחירה נכונה מאוד של נקודת זמן מדויקת.

כוחו של הרגע הנכון הוא עניין מהותי גם ביום הכיפורים - עיצומו של יום מכפר. לזמן, לתזמון בלוח השנה, יש איכות עצמית של כפרה. העוונות מתכפרים, מלבד עברות שבין אדם לחברו שעליהן אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו. בעניין זה מעניין שעל מצוות כיבוד הורים יש מחלוקת אם היא שייכת למצוות שבין אדם לחברו או למצוות שבין אדם למקום.

ד. מיקום הסיפור - ירושלים

ירושלים עצמה היא תמהיל בלתי נגמר של אז והיום, של ישן וחדש. מעניין שהבת יוצאת מהבית הישן לדירת גג בשכונת נחלאות, שממש כמו הגיבורה עברה תהליך של מודרניזציה. הבתים המסורתיים של פעם הפכו לאזור מפלט טרנדי לצעירים מכל הארץ.

מקורות

המבוא לספר "מעברי ישן ליהודי חדש - רנסנס בחברה הישראלית", יאיר שלג.
 "פגימת הלבנה", מאיר רוט, אתר נאמני תורה ועבודה.
 "תוקפם של המנהגים בישראל", הרב ברוך אפרתי, אתר דעת.
 "תוקף מנהג המקום", אוהד פיקסלר, אתר בית המדרש הווירטואלי של ישיבת הר עציון.

מושגים שניתן להנחיל

כפרה, מחילה, ביטוי אישי, מסורת, חדש מול ישן, ישן מפני חדש תוציאו, הישן יתחדש והחדש יתקדש, חדש אסור מן התורה.

מעניינת במיוחד לאור המחלוקת האם מצוות כיבוד הורים היא מצווה שבין אדם לחברו ויום הכיפורים לא מכפר עד שירצה את חברו, או שהיא מצווה שבין אדם למקום ויום הכיפורים מכפר גם ללא בקשת סליחה.

נקודה נוספת שקשורה לזמן: מה כוחו של ההווה? האם נכון להסתכל כל הזמן אחורה ולשמר את העבר - ו"חדש אסור מן התורה" כמו שסבר החת"ם סופר במאה ה-19, או צריך להסתכל קדימה כפי שגרס הרב קוק שאמר "הישן יתחדש והחדש יתקדש"?

יחסים בתוך המשפחה

מערכת היחסים בתוך המשפחה מעוצבת בעזרת הדיאלוגים. כאשר ליאת מדברת עם השותפה שלה לדירה יש דיאלוג קולח ושוטף שבו כל אחת מציגה את העולם שלה מקשיבה לעולם של חברתה. הדיאלוג מתרחש בסצנה שבה כל אחת מהן מספרת מה משמעות יום הכיפורים עבורה.

מנגד, הדיאלוג של האב עם הבן מעוצב במשפטים קטועים, כמעט פקודות. בתחילת הסרט האב מורה לילד לבוא, לקחת, לתת וכו'. סגנון הדיאלוג הזה מלמד על חוסר תקשורת בין האב לבנו.

חוסר הדיאלוג בולט בסצנה שבה האב מתקשר לליאת והיא לא עונה. האב אומר לבנו מה תכנן לומר לליאת, ובמקביל ליאת מספרת לשותפה שלה מה מן הסתם האב רצה לומר לה.

השימוש הקולנועי בדיאלוגים מצליח להעביר את מרקם היחסים בתוך המשפחה מבלי שהובא על כך מידע מוקדם.

הצעות לשאלות

1. האם תמיד עולם חדש יהווה איום על העולם הישן?
2. מה מקום החדש והחידוש?
3. מה החשיבות ומה האחריות האישית לשמר מסורת משפחתית דתית ולאומית?

הרחבה לתחומים נוספים

מקורות להעשרה בנושאים משיקים

א. המדרש על מיעוט הלבנה (בבלי חולין דף ס ע"ב) יכול להתקשר לנושאים שעלו בסרט: האב ובתו לא הצליחו לדור יחד, כשם שהחמה והלבנה לא הצליחו לשמש בכתר אחד. לוח השנה היהודי שעל פיו נקבע יום הכיפורים מתבסס על מחזור הלבנה שהוא למעשה תוצאה מהעונש שלה שגרם למיעוטה, אבל מחזור הלבנה מאפשר גם את ההתחדשות והכפרה שאליהם מוביל הסרט.

ב. כוחו של מנהג - "מנהג בישראל דין הוא". למרות שהמנהג אינו מחויב על פי הדין אנשים קיבלו אותו עליהם והוא נותן טעם וגוון נוסף. פעמים רבות ויתור על מנהג הוא ויתור על חלק פיקנטוי יותר. מנהגים נוצרים תוך כדי תנועה. מעניין מה קורה כשהמנהג כבר לא רלוונטי. האם נכון לוותר עליו, האם נכון לעדכן אותו ולהתאימו למצב הנוכחי, למשל לעדכן את מנהג הכפרות ולהחליף את התרנגול בכסף?

סרטי מעלה בנושא

"לימו עמני", קרן חקק
 "הרת עולם", איילה זמיר-גליק
 "71 מטר מרובע", אלירן מלכא